

УДК 338: 339

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РОЗБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Є. В. Редзюк, канд. екон. наук

Вступ. Фінансово-економічна ситуація у світі в 2007–2011 рр. свідчить про те, що дії урядів країн з цілеспрямованою стратегією розвитку економіки і соціальної сфери, спрямовані на системне поживлення інвестиційно-підприємницьких процесів, зростання економіки і поліпшення життя громадян навіть в умовах глобальної нестабільності, посприяли забезпеченню сталого розвитку і добробуту. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується активним впливом державних органів влади провідних країн світу на стимулювання економіки на основі інноваційно-інвестиційного зростання, що стає більш системним і результативним інструментом, зосередженим на структурних перетвореннях у країні. Тому дослідження цієї сфери з урахуванням позитивних прикладів і адаптацією до вітчизняних реалій є необхідними й актуальними для української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес появи і розширення кризових явищ у світі і в Україні спричинив переоцінку стратегій економічного розвитку провідними світовими експертами з фінансово-економічної сфери (У. Баффет, Б. Бернанке, А. Грінспен, Дж. Сорос, Н. Рубіні та ін.). Вплив кризи і глобальної нестабільності на економіку України досліджували вітчизняні вчені: А. Гальчинський, В. Геєць, В. Лановий, О. Пасхавер, В. Пінзеник та ін. Суть їхніх публікацій полягає в тому, що світова економіка вперше в історії відчула такий значний і взаємозв'язаний вплив фінансово-економічної кризи майже в усіх секторах. У боротьбі з кризовими явищами прослідковується тенденція до суттєвого збільшення

державного регулювання ринкової економіки, підтримки центробанками комерційних банків і інвестиційних компаній і до залучення інструментів протекціонізму для поліпшення стану економік як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Підвищена нестабільність у світі, регіоналізація і децентралізація валютних, інвестиційних, трансфертних і торговельних потоків, зменшення інвестування в країни з «ризиком», валютна девальваційна «війна» й інші виклики обумовлюють зміни економічної стратегії щодо розбудови України.

Метою статті є переосмислення процесів реформування економіки України з урахуванням впливу кризових явищ, а також обґрунтування і визначення оновленої стратегії розвитку економіки України, що відповідає сучасним викликам.

Викладення основного матеріалу. Аналіз макроекономічних показників і соціальних настроїв в Україні показує, що на відміну від більшості країн світу, вітчизняна економіка станом на друге півріччя 2011 р. не має довгострокової, збалансованої, зрозумілої і, головне, ефективної для суспільства стратегії розвитку.

Державні органи влади України, що формують політику (економічну, соціальну, інфраструктурну, інвестиційну тощо), використовують неефективно інструменти менеджменту (сучасна теорія управління). За його законами для досягнення мети необхідно мати: лідера; команду, що ефективно працює під керівництвом лідера; ресурси (фінансові, інформаційні, трудові, технічні, технологічні тощо); деталізовану стратегію досягнення мети; механізми контролю досягнення мети. Відзначимо, що за останні 20 років незалежності України, головною метою для нашої країни є досягнення показників життєвого рівня громадян ЄС за рахунок підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. За цей час здійснювалися реформи, що практично не мали успіху або мали обмежений, локальний ефект. У цілому станом на друге півріччя 2011 р.,

українці мають в Європі найнижчий рівень життя і нерозвинуту інфраструктуру (пенсійне, медичне, правове, правоохоронне, судове тощо забезпечення). Крім того, вітчизняна економіка відповідно до світових рейтингів посідає 85-те місце за рівнем конкурентоспроможності. Отже, перспектива щодо наближення до 25-ти країн ЄС не простежується, в останні роки Україна тільки втрачає в цьому рейтингу.

Слід також відзначити й таку особливість, як нерозвинутість громадянських інститутів і свобод в Україні. Так, профспілки формально існують, але на стратегію розвитку не впливають, тому що по суті вони є придатком олігархічних кланів. Галузеві об'єднання перебувають у стані зародження, мають багато внутрішніх конфліктів, часто не включають всіх представників галузі, міжгалузева співпраця взагалі відсутня, що також призводить до локальних ефектів. У таких умовах формування стратегії зосереджено одноосібно в державних органах влади України.

Політика є визначальним інструментом, а економіка завжди виступає похідною складовою від неї. Тому від українських провідних політиків (Президент, Прем'єр-міністр, Голова Верховної Ради) залежить набагато більше, ніж від їхніх колег в Європі з розвинутими інститутами демократії, свобод і правозахисних механізмів, але по суті, спостерігається в цілому неефективність діяльності вітчизняних політиків. З позицій менеджменту і останніх «реформ» щодо зосередження влади у Президента України, відповідальність за впровадження і реалізацію стратегії соціально-економічного розвитку бере на себе адміністрація Президента й особисто Президент.

Позиція Президента України щодо наведення ладу, зменшення політичних інтриг, боротьби за владу і перманентного перерозподілу власних повноважень є логічною, але після надання майже всіх повноважень і «прямого» підпорядкування йому Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України не спостерігається позитивних зрушень. Вітчизняні державні інститути характеризуються все більшою непослідовністю, ігноруванням «зовнішніх загроз», корумпованістю і відсутністю збалансованого стратегічного курсу розвитку. Після кризових явищ у світовій економіці в 2007–2011 рр. державна політика абсолютної більшості країн у цілому стала більш прагматичною і протекціоністською, спрямованою на кластерне регіональне співробітництво. У таких умовах Україні потрібно мати чітку стратегію розвитку, зрозумілу як громадянам України, так і її партнерам у світі. Крім того, примітивна сировинноорієнтована і занадто енергоємна економіка України є залежною від зовнішніх коливань на сировинні товари. Додаткова вартість, створена у вітчизняній економіці, в металургійному, хімічному і сільськогосподарському комплексі в рази поступається високотехнологічним сферам діяльності. Рівень технологій, організації виробництва і використання інновацій в українській економіці суттєво поступається не тільки західноєвропейським, але і східноєвропейським країнам (рис. 1; рис. 2). упровадження інновацій на промислових підприємствах України відзначається безсистемністю і низькими показниками, %: 2000 р. – 14,8; 2005 р. – 8; 2010 р. – 11,5 від загальної кількості підприємств [1].

У розвинутих країнах світу (США, Канада,

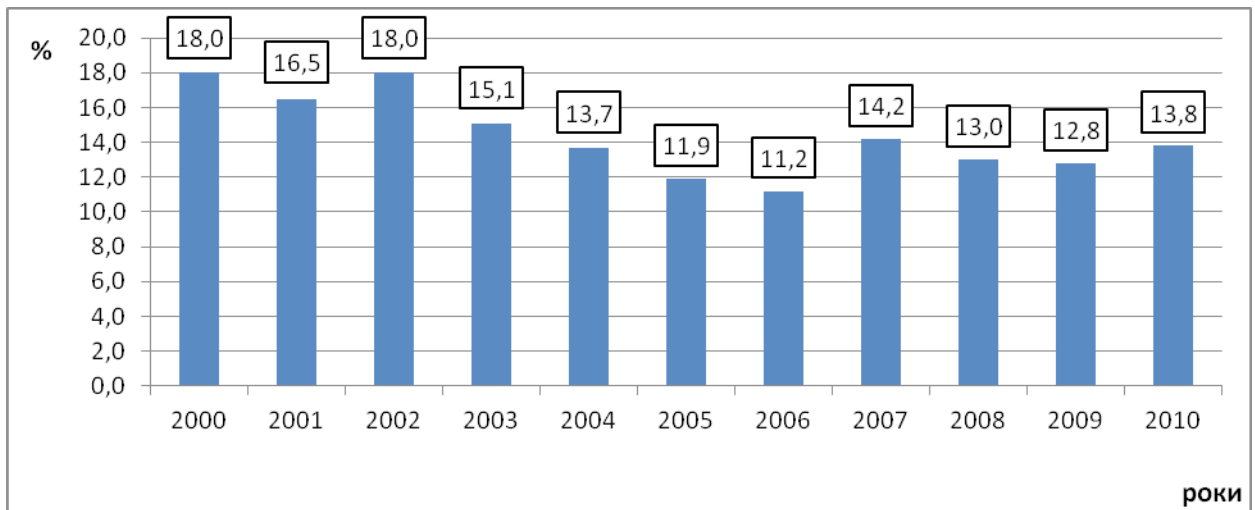

Рис. 1. Питома вага підприємств України, що займалися інноваціями, %

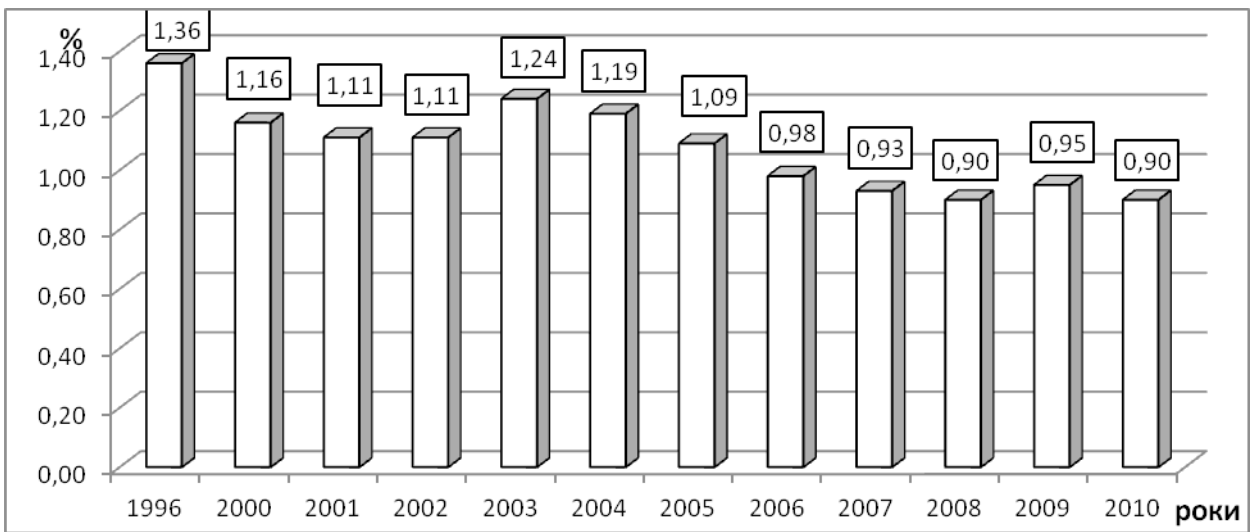

Рис.2. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України, %

Японія, Південна Корея, країни ЄС) і країнах, що наближаються до них – Ізраїль, Бразилія, Венесуела, Російська Федерація, Індія, Китай, Сінгапур, Тайвань питома вага інноваційно орієнтованих підприємств становить 50–90%, а питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП 2,5–3,5%, а в деяких високорозвинутих країнах – 9–12%. Слід відзначити, що країни БРІК (Бразилія, Російська Федерація, Індія, Китай) і країни Аравійського півострову нині також використовують свій значний ресурсний потенціал, який активно спрямовують у науково-технічну діяльність, стимулюють і розвивають нові для них інноваційно-орієнтовані сектори економіки [3; 5].

Ураховуючи це, Україна має інтенсивно нарощувати інноваційний сектор економіки, оснащувати всі галузі новими науково-технічними знаннями, патентами, розробками, активами, щоб не допустити ще більше відставання від країн ЄС і Російської Федерації, на торговельні операції, на які припадає приблизно 70–80% загального зовнішньоторговельного обороту. Отже, регрес призведе до перетворення України з суб'єкта в об'єкт політики, до стану «заручника» країн-сусідів, до більш глибокої деградації економіки і як наслідок, суттєвого зниження рівня життя населення, соціальних потрясінь, ставить під загрозу національний суверенітет і цілісність держави Україна.

Нова стратегія розбудови економіки України має включати такі складові елементи для системного інноваційно-інвестиційного зростання:

- загальна державна політика;
- правове і законодавче забезпечення;

- бюджетна, податкова і митно-тарифна політика;
- регулятивна політика;
- комплекс стимулів і заохочувальних засобів;
- політика справедливості і соціальної орієнтованості;
- інфраструктурне й інформаційне забезпечення.

Вищезазначене обумовлює зміну існуючої стратегії загальної державної політики з державного монополізму на модель протекціонізму всіх без винятку вітчизняних підприємств і організацій, що орієнтовані на впровадження інновацій з подальшою експансією на ринки зі складною технічною продукцією. На даний момент найбільш впливові лобі мають гірничо-металургійні, нафтохімічні, агротрейдингові фінансово-промислові групи. При цьому вони не здійснюють на достатньому рівні оновлення основних фондів, модернізацію технологічних операцій, якісне підвищення кваліфікації співробітників, інвестиції в перспективні профільні наукові напрями. Експансія на зарубіжних ринках у таких умовах неможлива, інвестиції в суміжні машинобудівні, суднобудівні, автомобілебудівні, електротехнічні, переробні галузі з більшою доданою вартістю відсутні майже або зовсім не здійснюються. За таких умов якісне зростання рівня життя населення неможливе, а стабільність держави під постійною загрозою експансії сусідніх держав.

Зважаючи на обмежений вітчизняний ресурсний і інтелектуальний потенціал для системного і якісного зростання в інноваційній сфері необхідна підготовка і реалізація програм із залучення іноземних інвесторів для фінансування інновацій і

нововведень. У нашій країні це має бути пріоритетною задачею поряд із підготовкою вітчизняних підприємців-інноваторів.

На нашу думку, має бути вибудована чітка модель поведінки держави щодо підприємств усіх форм власності і всіх сфер діяльності. При цьому пріоритет має надаватися, підприємствам, що системно займаються інноваційною діяльністю. Інвестиції в науково-технічну діяльність, у нові основні фонди, що вироблятимуть продукцію з більшою доданою вартістю на території України і експортуватимуть не менше 50 % її за кордон, необхідно звільняти від оподаткування або здійснювати його за мінімальними тарифами. Щодо державної політики стосовно іноземних інвесторів, то її потрібно реалізовувати так, щоб Україна за їхньою допомогою стала центром знань, інноваційного виробництва й експорту конкурентоспроможних товарів (або послуг).

Правове і законодавче забезпечення в Україні є заплутаним, складним і незрозумілим для більшості інвесторів. Крім того, правова система неефективно охороняє власність і права інвестора, який за власні кошти створив бізнес в Україні, а тому постійно трапляються випадки рейдерських захоплень і намагання неконкурентними засобами вплинути на бізнес інвестора. Слід урахувати також те, що інвестиції в інновації завжди супроводжуються підвищеним ризиком, проте в Україні до ринкових ризиків додаються ще й суттєві ризики впливу використання системи «драконівських» законів і корупційних суддів, чиновників, рейдерів для тиску на інвестора. Тому законодавство має забезпечувати прозорі і чіткі відносини між інвесторами і державою, право власності на будь-який актив (матеріальний і нематеріальний) має суворо охоронятися. Необхідно також розробити системи реєстрації інвестицій, власності і спрощену систему різних дозволів, яка сприятиме мініимальному витрачання часу інвестором.

Вітчизняна бюджетна, податкова і митно-тарифна політика не стимулює інноваційно-інвестиційну діяльність, а спрямована на виключно жорстку фіскальну функцію. На наш погляд, потрібно враховувати як зарубіжний, так і вітчизняний досвід кризових явищ в економіці України за останні 20 років. Для успішних країн світу (США, Німеччина, Японія, Ізраїль, Сінгапур, Індія) характерною є участь держави в науково-дослідних розробках і дослідно-конструкторських роботах. Як правило, держави фінансують замовлення для

галузевих університетів. Існує й непряма підтримка – податкові пільги для приватних компаній, які інвестують кошти в необоротні капітали. Досвід України свідчить, що кризові явища в економіці (1998, 2008–2009 рр.) відбувались на фоні дефіциту валюти і суттєвого негативного зовнішньоторговельного балансу, коли імпорт значно перевищував експорт, а золотовалютні резерви НБУ були обмеженими. Тому доцільним є впроваджувати на державному рівні програми з імпортозаміщення. Торгово-промислова палата України, Міністерство іноземних справ, Міністерство економіки і торгівлі, Національний банк України мають стати державними експортно-стимулюючими агентствами, які б суттєво лобіювали інтереси українського бізнесу за кордоном. Крім того, ефективним є впровадження державного лізингу під експортні продажі наукоємної, машинобудівної й іншої інтелектуально прогресивної продукції для вітчизняних підприємців. Також позитивним було б надання послуги державного страхування або часткового покриття ризиків за кредитами для клієнтів, що купують продукцію вітчизняних підприємств. Доцільно також пропонувати іноземним клієнтам, які знаходяться в інших країнах, «довгий» і дешевий кредит під закупівлю української продукції. Найбільш розвинуті експортні агентства існують у таких країнах, як Канада, Данія, Італія, Франція, Словенія, Чехія, Польща та ін. У деяких країнах, окрім покриття ризиків, держава бере на себе функцію прямого фінансування найбільш великих проектів, але бюджет України станом на друге півріччя 2011 р. цього ще не дозволяє [2].

Українська податкова, митно-тарифна політика і політика штрафів, на нашу думку, має занадто ускладнені підходи до визначення, системи ведення обліку і сплати великої кількості податків і зборів. При цьому виявляються непрозорість і подвійні стандарти щодо політики штрафів і покарань. Для поліпшення інвестиційного клімату потрібно максимально можливо зменшити їхню кількість, проаналізувати податкові і митні тарифи в сусідніх країнах ЄС і РФ і встановити для залучення іноземних інвестицій дещо нижчі, ніж у них тарифи і ставки, зменшити їхню кількість і процедуру адміністрування.

На нашу думку, податкова політика має включати в себе такі інструменти:

- Податкові пільги, зокрема:

- введення прозорої і спрощеної системи оподаткування в інноваційній діяльності;

– зменшення податку на додану вартість (високі ставки призводять до значного підвищення вартості інвестицій у науково-технічну діяльність і в кінцеву вартість інновацій);

– зменшення податку на прибуток, що стабілізує функціонування інноваційно-орієнтованих організацій, збільшить їхню прибутковість, надасть можливість інвестувати кошти в більшому обсязі в інноваційну діяльність, у стимулювання наукового персоналу тощо;

– зменшення податків на землю, місцевих податків і зборів;

– скасування або суттєве зменшення податків при створенні інноваційних підприємств, інвестуванні в науково-дослідні, конструкторські, експериментальні проекти;

– відстрочка податкових платежів або їхнє списання у випадку, коли очікуваний результат не був досягнутий у плановому періоді і очікується пізніше;

– надання податкових канікул під перспективні інноваційні проекти тощо.

• Введення додаткового податку для підприємств при використанні ними технологій, виробничих процесів, обладнання, які не відповідають сучасним вимогам ринку.

Тільки збалансований розвиток ІТ-індустрії, машинобудівної, електротехнічної, хімічної, фармацевтичної, автомобільної, суднобудівної, вагонобудівної й інших галузей з невтратеним вітчизняним інноваційним потенціалом і їх спрямування на систематичне оновлення дає шанс стати розвинутою державою. За допомогою органів державної влади має реалізовуватися низка правил, рішень, положень, рекомендацій, що нею видаються, і здійснюватися регулюючий вплив на ці сектори з метою активізації інноваційної й експортної діяльності. Метою для держави є стимулювання до створення великих інноваційно спрямованих бізнес-підприємств. Тому регулятивна політика України має вибудовувати відносини між різними сферами діяльності прозоро і конкурентно на єдиних правилах і засадах, сприяти синергії в трансфері технологій і об'єднанні підприємств різних галузей для інноваційних проектів. Крім того, регулятивна політика держави має перерозподіляти кошти (стимулювати, інвестувати фінансово-промислові групи) з гірничо-збагачувальної, металургійної і хімічної галузей в подальшу інтенсивнішу інноваційну їхню переробку і отримання продукції з більшою доданою вартістю, що буде конкурентною на за-

кордонних ринках.

Кожна країна світу розробляє комплекс заходів із залучення іноземних інвестицій, найбільш ефективними з них є такі:

• можливість упровадження скороченого амортизаційного періоду для основних засобів на інноваційно-орієнтованих підприємствах. Таким чином амортизаційні відрахування не входять до складу оподаткованого доходу, що дасть змогу таким організаціям збільшити розміри внутрішніх накопичень на інновації за рахунок сплати меншого обсягу податків. Для активізації попиту на нові технології і розробки в науково-дослідній сфері ефективним є надання можливості пришвидшувати списання основних засобів підприємствами-споживачами інноваційних товарів і послуг;

• упровадження системи пільгового кредитування, що включає в себе стимулювання венчурних організацій, банківської сфери, інвестиційних компаній, організацій інфраструктури, приватних осіб інвестувати в інноваційно-орієнтовані установи, проекти, розробки тощо. Відзначимо, що існуючий незадовільний стан інвестування в науково-дослідні проекти України пояснюється незацікавленістю вітчизняних фінансових організацій (нестабільність економічної і політичної ситуації, недосконалість законодавчо-правової бази, значний ризик капіталовкладень, податкове навантаження тощо);

• залучення інвестицій у вітчизняні науково-дослідні проекти іноземних фондів венчурного капіталу, які спеціалізовано інвестують інноваційні проекти в різних регіонах світу;

• акціонування науково-дослідних організацій і сприяння вільному випуску, обігу і купівлі-продажу їхніх акцій;

• упровадження механізму фінансового лізингу на науково-технічні розробки, вироби і послуги сприятиме використанню інновацій з урахуванням стратегії розвитку як науково-дослідної організації, так і підприємства-споживача інноваційної продукції. Така форма співпраці є актуальною тому що, вітчизняні підприємства, маючи потребу в інноваціях, через управлінську обмеженість і низьку платоспроможність не можуть профінансувати в потрібному обсязі необхідні напрями з їхнього вдосконалення. Фінансовий лізинг надає змогу впродовж значного періоду погасити заборгованість перед замовником (науково-дослідною, венчурною, інноваційно-орієнтованою організацією).

Сучасний світ став глобалізованим і прозорим.

Інтернет-технологія миттю передає інформацію про стан справ у будь-якій країні. Інформаційна й економічна відкритість, а також значна залежність країн-сусідів одна від одної спричинили поширення більш демократичних і ліберальних поглядів, відповідних міжнародних стандартів ведення бізнесу, ділових переговорів, форм співпраці тощо. Будь-який інвестор може знайти потрібну для нього інформацію щодо України, порівняти її з іншими даними і зробити висновки – наскільки оптимальною (вигідною) буде певна інвестиція. Коли режим влади демократичний, справедливий щодо громадян, не корумпований і відносно стабільний, а соціальні стандарти високі і зростають – це завжди приваблює інвестора. Станом на друге півріччя 2011 р. рівень життя в нашій країні є найнижчим, а рівень корупції – найвищим в Європі, тому вітчизняній економіці дуже важко конкурувати з іншими країнами Європи за отримання інвестицій. Цивілізованим і правильним є тільки шлях до чесної конкуренції за владу; прозорих виборів; відповідальності обраних осіб перед виборцями; створення ефективної системи відбору на державні посади; суттєвого скорочення чиновників і дозволів; адаптації вітчизняного законодавства до найкращих зразків і стандартів країн ЄС; очищення всіх ланок влади від корупції.

Інфраструктурне забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку має включати в себе:

- поліпшення фінансової сфери до інвестора (лібералізація валютних і клірингових операцій, стандартизація банківських операцій до міжнародних вимог, сприяння кредитним операціям, мінімізація паперових звітів тощо);

- розвиток вітчизняного фондового ринку: об'єднання різних українських фондових бірж в єдиний фондовий центр купівлі-продажу і обліку цінних паперів в Україні, стимулювання заведення цінних паперів вітчизняних підприємств на українську фондову біржу, зменшення маніпулятивного впливу на визначення вартості активів, чітке дотримання законів щодо прав власності на цінні папери і захист їх від рейдерського захоплення, виведення з ринку «сміттєвих цінних паперів», підвищення вимог і відповідальності до брокерських, дилерських, андеррайтингових

компаній тощо;

- здійснення прозорих приватизаційних процесів і забезпечення законом проведення відкритих процедур купівлі-продажу державної власності, а також залучення до таких процесів профільних світових гравців у відповідному бізнесі сприятимуть залученню стратегічних інвесторів до довгострокової співпраці;

- забезпечення інформаційної підтримки на державному рівні інвестиційних проектів і пріоритетних інноваційних напрямків, допомога в пошуку фінансування, партнерів у бізнесі, визначенні специфіки ведення відповідного бізнесу [2; 3; 4; 5].

Висновки

Розробка і реалізація інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку економіки України, спрямованої на збалансованість галузей, зменшення частки імпорту на внутрішньому ринку, упровадження програми розвитку власного виробництва конкурентоспроможних інноваційних товарів і поступове насичення внутрішнього ринку вітчизняними товарами і суттєве енергозощадження збільшать фінансові надходження в бюджет і кількість робочих місць в Україні, зменшать соціальну напругу, посилять позиції України у світі. Відзначимо, що сучасна економічна ситуація вимагає суттєвої перебудови вітчизняної економіки на нові стандарти і пріоритети. Майбутнє за інноваційними технологіями, робототехнікою, біотехнологіями, космічною галуззю, комп'ютерно-програмними продуктами, енергозберігаючими, екологічно чистими технологіями і товарами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. *Евгеній Ромацін*. Машиностроение Украины нуждается в кадрах и обновлении фондов // <http://delo.ua/opinions/mashinostroenie-ukrainy-nuzhdaetsja-v-kadrah-i-obnovlenii-fondov-166586/>
3. *Редзюк Євгеній Васильович*. Маркетинг інноваційних послуг в системі транспорту України (на прикладі науково-дослідних інститутів сфери транспорту) : дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – С. 127–138.
4. Украина приближается к кризису // <http://news.finance.ua/ru/~2/0/all/2011/05/18/238736>
5. <http://delo.ua>